

ความมุ่งหมายของวิชาพื้นฐานทั่วไป

คณะกรรมการอำนวยการโครงการพัฒนาวิชาชีพอุดมศึกษา
ภาควิชาอุดมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศาสตราจารย์ ดร. วิจิตร ศรีสอ้าน	ที่ปรึกษา
ศาสตราจารย์ ปัจฉัย บุนนาค	ที่ปรึกษา
นายสำเริง นิลประคิษฐ์	ที่ปรึกษา
รองศาสตราจารย์ ดร. ไพฑูรย์ สนิลรัตน์	ประธานและหัวหน้าโครงการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุกัญญา โหมวิไลกุล	กรรมการ
รองศาสตราจารย์ ดร. วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา	กรรมการ
รองศาสตราจารย์ ดร. ปทีป เมธาคุณวุฒิ	กรรมการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประกอบ คุปรัตน์	กรรมการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ธิดารัตน์ บุญนุช	กรรมการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วราภรณ์ บวรศิริ	กรรมการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุชาติ ตันธนะเดชา	กรรมการ
รองศาสตราจารย์ ดร. พรชุลี อาชาวอำรุง	กรรมการและเลขานุการ
นางเตือนใจ พันธุ์ถ้วน	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ความมุ่งหมายของวิชาพื้นฐานทั่วไป

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต)

โครงการพัฒนาวิชาชีพอุดมศึกษา

ภาควิชาอุดมศึกษา คณะครุศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๓๒

เอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์
ความมุ่งหมายของวิชาพื้นฐานทั่วไป
พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต)

พิมพ์ครั้งที่ ๑ - เมษายน ๒๕๓๒

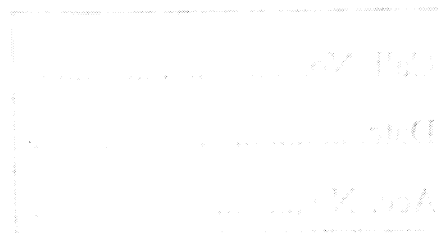
จำนวนพิมพ์ ๑,๐๐๐ เล่ม

ราคา ๒๐ บาท

รายได้บำรุงโครงการพัฒนาวิชาชีพอุดมศึกษา
ภาควิชาอุดมศึกษา คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จัดพิมพ์โดย: โครงการพัฒนาวิชาชีพอุดมศึกษา
ภาควิชาอุดมศึกษา คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พิมพ์ที่: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำนำโครงการ

พื้นฐานการศึกษาไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในระดับใดสาขาใด ย่อมขึ้นอยู่กับพื้นฐานชีวิตของแต่ละสังคมเป็นหลัก การจะรู้จักและทำความเข้าใจกับการจัดการศึกษาในทุกสาขาจึงต้องรู้จักพื้นฐานชีวิตเสียก่อน โดยเฉพาะธรรมชาติของชีวิตเป็นอย่างไร จุดมุ่งหมายของชีวิตคืออะไร จุดหมายเพื่อความเป็นนักศึกษา และความเป็นบัณฑิตคืออะไร เป็นต้น คำถามเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นคำถามที่สำคัญของอุดมศึกษาไทยที่ยังหาคำตอบที่ชัดเจนได้ยาก

เป็นที่น่ายินดีที่ฝ่ายวิชาการมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ได้หยิบยกเรื่องของวิชาพื้นฐานทั่วไปขึ้นมาพิจารณา พร้อมทั้งได้อาราธนาท่านเจ้าคุณพระเทพเวทีแสดงปาฐกถาเรื่อง จุดมุ่งหมายของวิชาดังกล่าว ซึ่งท่านได้ตอบคำถามต่าง ๆ ไว้อย่างครบถ้วนพร้อมทั้งได้ให้แนวทางการจัดการศึกษาที่สืบเนื่องกับธรรมชาติของชีวิตไว้อย่างมีคุณค่าอย่างยิ่งด้วย

เพื่อให้ข้อคิดข้อเสนอแนะดังกล่าวได้เผยแพร่และมีผลทางด้านการพัฒนาอุดมศึกษา และการศึกษาทั่วไปอย่างกว้างขวาง โครงการพัฒนาวิชาชีพอุดมศึกษาภาควิชาอุดมศึกษาจึงได้กราบขออนุญาตท่านเจ้าคุณจัดพิมพ์ปาฐกถาดังกล่าวขึ้นเผยแพร่ ซึ่งก็ได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

ในนามของโครงการพัฒนาวิชาชีพอุดมศึกษา จึงใคร่ขอกราบขอบพระคุณท่านเจ้าคุณพระเทพเวทีเป็นอย่างสูง มา ณ ที่นี้ และหวังว่าหนังสือเล่มนี้จะทำให้เกิดความเข้าใจและการปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมในวงการอุดมศึกษาต่อไป

ไพฑูรย์ สนิถรัตน์

ประธานคณะกรรมการอำนวยการ

โครงการพัฒนาวิชาชีพอุดมศึกษา

คำอนุโมทนา

"ความมุ่งหมายของวิชาพื้นฐานทั่วไป" นี้ เป็นปาฐกถา
ที่แสดง ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตประสาน
มิตร เมื่อวันที่ ๑๔ กันยายน ๒๕๓๑

บัดนี้ ทางโครงการพัฒนาวิชาชีพอุดมศึกษา ภาควิชา
อุดมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีกุศล
จิตที่จะแสดงความประสงค์จะจัดพิมพ์ปาฐกถาเรื่องดังกล่าวนั้น
เผยแพร่ เพื่อให้เป็นประโยชน์กว้างขวางออกไป อาตมภาพ
ยินดีอนุญาตด้วยความเต็มใจ และได้ตรวจแก้ปรับปรุงบท
ปาฐกถาที่คัดลอกจากแถบบันทึกเสียง ให้มีถ้อยคำสำนวน
เรียบร้อยกลมกลืนยิ่งขึ้น พร้อมทั้งแทรกเสริมข้อความบางตอน
เพื่อให้มีเนื้อหาครบถ้วนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขออนุโมทนาต่อโครงการพัฒนาวิชาชีพอุดมศึกษา ภาค
วิชาอุดมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ได้มี
จิตและวิริยะจัดพิมพ์ปาฐกถาธรรมเรื่องนี้ เพื่อเผยแพร่
ผลงานทางวิชาการสู่สังคม ขอความมุ่งหวังอันชอบธรรม
ของทุกท่านผู้มีส่วนร่วมในการนี้ จงอำนวยผลส่งเสริมให้
สัมมาทัศนะเจริญแพร่หลาย เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน
สืบไป ตลอดกาลนาน

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)

๑๔ เมษายน ๒๕๓๒

สารบัญ

คำนำโครงการ	(๑)
คำอนุโมทนา	(๓)
ความมุ่งหมายของวิชาพื้นฐานทั่วไป	๑
จุดหมายปลายทาง	๒
จุดหมายระหว่างทาง	๔
ธรรมชาติของมนุษย์	๗
จุดหมายสูงสุดของชีวิต	๑๑
จุดหมายเพื่อความ เป็นนักศึกษา	๑๖
บุพภาคของการศึกษา	๒๑
จุดหมายเพื่อความ เป็นบัณฑิต	๓๑
ตัวอย่างปัญญาที่ควรสร้างขึ้นในการศึกษา	๓๓
จุดหมายระดับต่าง ๆ ของชีวิต	๓๘

ความมุ่งหมายของวิชาพื้นฐานทั่วไป*

ขอเจริญพร ท่านอธิการบดีมหาวิทยาลัยศรีนครินทร-
วิโรฒ วิทยาเขตประสานมิตร ท่านอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ
และท่านผู้เข้าร่วมประชุมทุกท่าน

ในการพูดเรื่อง "ความมุ่งหมายของวิชาพื้นฐานทั่วไป"
วันนี้ อาตมาภาพรู้สึกว่าเวลารัดตัวมากหน่อย เพราะ
จะนั้นก็ขอพุ่งเข้าสู่เนื้อหาทันที การที่เราพูดกันถึงความ
มุ่งหมายของวิชาพื้นฐานทั่วไปนี้ ก็เริ่มต้นจากการที่เรา
มีการแบ่งประเภท หรือจัดหมวดหมู่วิชาเป็นพวก ๆ
ซึ่งถ้าจะพูดอย่างคร่าว ๆ ก็คงแบ่งได้เป็นสองพวก คือ
วิชาพื้นฐานทั่วไป ที่ตั้งเป็นหัวข้อปาฐกถาขึ้นอย่างหนึ่ง
และวิชาชีพหรือวิชาเฉพาะด้าน หรือวิชาประเภท
ชำนาญพิเศษอีกพวกหนึ่ง

* ปาฐกถา ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร วันที่ ๑๔
กันยายน ๒๕๓๑

จุดหมายปลายทาง

การที่จะพูดถึงความมุ่งหมายของวิชาประเภทใด หรือหมวดใดก็ตาม ก็ควรจะ先得มีภาพรวมไว้ก่อน คือ มองโดยความสัมพันธ์กันทั้งหมด ที่นี้ภาพรวมของความ มุ่งหมายทั้งหมดของการศึกษาเป็นอย่างไร จะมองเห็น ได้ ก็โดยมาพิจารณากระบวนการของการศึกษาทั้งหมด ในเรื่องนี้ ถ้าจะพูดกันง่าย ๆ เราก็มีรูปสำเร็จอยู่แล้ว ความมุ่งหมายของการศึกษาทั้งหมดไม่ว่าวิชาอะไรก็ตาม ไปรวมกันอยู่ที่ว่าเราจะสร้างอะไร หรือจะผลิตอะไร ปัจจุบันนี้เราเรียกผู้สำเร็จการศึกษาของเราว่า เป็น "บัณฑิต" ก็เลยมีคำตอบอยู่ในตัวว่าความมุ่งหมายของ การศึกษาของเรา หรือการให้เรียนวิชาการต่าง ๆ นั้น ก็เพื่อทำคนให้เป็นบัณฑิต หรือผลิตบัณฑิต การศึกษา โดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษานี้ ทุกสาขาจะมีความมุ่ง หมายร่วมกันเสมอเป็นอันเดียวคือ การสร้างบัณฑิต แต่ นอกเหนือจากความเป็นบัณฑิตแล้ว การศึกษาของเราก็ ยังแบ่งออกเป็นสาขาต่าง ๆ มากมาย เป็นสาขาการ แพทย์บ้าง เศรษฐศาสตร์บ้าง รัฐศาสตร์บ้าง อะไรต่าง ๆ มากมาย ซึ่งเราเรียกกันว่าเป็นวิชาชีพ หรือวิชาเฉพาะ เพราะเราต้องการให้ผู้ที่ เป็นบัณฑิตนั้นมีความสามารถ

เป็นพิเศษเฉพาะแต่ละด้าน ๆ ซึ่งจะทำให้สามารถไป
ดำเนินชีวิตที่คิงาม สามารถทำประโยชน์ สร้างสรรค์
พัฒนาสังคม หรือบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคมส่วนรวมได้
ความมุ่งหมายอันนี้ถ้าจะพูดให้เป็นรูปธรรมก็เหมือนว่า
เป็น การสร้างอุปกรณ์หรือเครื่องมือให้แก่บัณฑิต ที่จะไป
ใช้ทำงาน

เป็นอันว่ามีสองความมุ่งหมาย ความมุ่งหมาย
แรกคือ *ทำคนให้เป็นบัณฑิตขึ้นมาเป็นหลัก* แล้วนอก
เหนือจากนั้นก็ให้**บัณฑิตมีอุปกรณ์ มีเครื่องมือที่จะไปทำ
ประโยชน์ทำงานได้ผล** ที่นี้ความเป็นบัณฑิตก็ดี อุปกรณ์
และเครื่องมือของบัณฑิตก็ดี ทั้งสองอย่างนี้ต้องอาศัยกัน
และเสริมกัน เราสร้างอุปกรณ์หรือเครื่องมือได้ แต่ถ้า
เราไม่ได้ทำคนให้เป็นบัณฑิต ก็อาจจะเกิดโทษอย่าง
ร้ายแรงเหมือนกับที่มีค่าเก่า ๆ พูดไว้ว่า *"ยื่นดาบให้
แก่โจร"* ฉะนั้น จึงต้องสร้างบัณฑิตเป็นพื้นฐานไว้
อย่างไรก็ตาม ถ้าสร้างแต่บัณฑิต ไม่ให้อุปกรณ์ ไม่
ให้เครื่องมือ บัณฑิตนั้นก็ไม่สามารถทำประโยชน์ได้
เท่าที่สมควร เพราะไปจำกัดตัวเองอยู่ในขอบเขตที่คับ
แคบ เพราะฉะนั้น จึงต้องสร้างทั้งบัณฑิต แล้วก็สร้าง
อุปกรณ์หรือเครื่องมือให้บัณฑิตด้วย

เมื่อมองโดยสัมพันธ์กับวิชาการที่แบ่งเป็น ๒ หมวด ดังที่กล่าวมานี้ ก็จะมองเห็นชัดว่า เรามีวิชาพื้นฐานทั่วไปไว้สำหรับสร้างบัณฑิต แล้วก็มีความรู้วิชาชีพ หรือวิชาเฉพาะต่าง ๆ ที่เป็นความชำนาญพิเศษไว้สำหรับสร้างอุปกรณ์ หรือเครื่องมือให้บัณฑิตไปใช้ทำประโยชน์หรือทำงานได้ผล ก็แปลว่า ๒ อย่างนี้ต้องมาเสริมกันให้สมบูรณ์ นี่เป็นภาพรวมที่กว้าง อย่างนี้ก็เรียกว่าได้จุดหมายแล้ว ความมุ่งหมายระดับนี้จัดว่าเป็นความมุ่งหมายชวงยาว หรือเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุด หรือเป็นจุดหมายปลายทางของการศึกษา

จุดหมายระหว่างทาง

ที่นี้ เมื่อมองสั้นเข้ามาอีก ดูช่วงสั้น แคบเข้ามา ก็จะเห็นความสัมพันธ์ระหว่างวิชาพื้นฐาน กับวิชาชีพ และวิชาเฉพาะด้านทั้งหลายในอีกระดับหนึ่งว่า สองอย่างนี้มีความสัมพันธ์กันอย่างไร เรามักจะเข้าใจความหมายของวิชาพื้นฐานทั่วไปว่า เป็นวิชาพื้นฐานสำหรับการเรียนต่อในระดับสูงขึ้นไป ซึ่งอันนี้ก็คงไม่ผิด แต่อาจจะมีปัญหาว่า เราเข้าใจกันอย่างไรในความหมายของความเป็นพื้นฐานสำหรับไปศึกษาต่อในวิชาอื่น ๆ

ขอพูดให้แคบเข้ามาว่า เป็นวิชาพื้นฐานสำหรับไปศึกษาในวิชาเฉพาะวิชาชีพต่าง ๆ ซึ่งมีความหมายไม่ใช่เพียงว่าเป็นวิชาเบื้องต้น สำหรับไปศึกษาต่อในวิชาอื่นที่สูงขึ้นไป แต่คำว่าพื้นฐานสำหรับไปเรียนวิชาชีพและวิชาเฉพาะทั้งหลายนั้น มีความหมายพิเศษออกไปว่า เป็นวิชาที่ทำให้บุคคลมีความพร้อมและมีท่าทีที่ถูกต้อง ในการที่จะเรียนวิชาการอื่น ๆ ให้ได้ผลดีตามวัตถุประสงค์ของมัน และไม่เฉพาะว่าให้พร้อมและมีท่าทีที่ถูกต้องต่อการเรียนวิชาอื่น ๆ เท่านั้น แต่มีท่าทีและความพร้อม ที่จะปฏิบัติอย่างถูกต้องต่อประการการณ์อะไรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเข้ามาในการดำรงอยู่หรือในชีวิตของตนด้วย ยกตัวอย่างเช่นว่า วิชาพื้นฐานนั้นต้องทำให้บุคคลมีฉันทะที่จะเล่าเรียนศึกษาอย่างจริงจัง มีแรงจูงใจที่ถูกต้องในการเรียนว่าเรียนไปเพื่ออะไรว่าเรียนไปเพื่อจะใช้วิชาการนั้น ๆ ทำประโยชน์ให้แก่สังคมเพื่อรู้จักดำเนินชีวิตให้ถูกต้อง เอาไปใช้แก้ปัญหาอย่างได้ผลดี และทำให้มีความสามารถในการที่จะเรียน เช่น เรียนเป็น รู้จักคิด รู้จักค้นคว้า เอามาใช้ในการพัฒนาศักยภาพของตนได้ ดังนี้เป็นต้น วิชาอย่างนี้แหละเรียกว่าเป็นวิชาพื้นฐานในการที่จะเรียนต่อไปในวิชาอาชีพอื่น ๆ ความหมายของการเป็นพื้นฐาน

นั้น ไม่ใช่ว่าเป็นความรู้เบื้องต้นสำหรับเรียนต่อในวิชาอื่นที่สูงขึ้นไป แต่มันทำให้พร้อมและมีท่าทีที่ถูกต้องในการที่จะเรียนจะใช้วิชาทั้งหลายทีเดียว

รวมความว่า เรามองความมุ่งหมายของวิชาการต่าง ๆ เป็นสองระดับคือ ในระดับสฤคยอคหรือช่วงยาว วิชาพื้นฐานทั่วไป มุ่งเพื่อสร้างบัณฑิต ส่วนวิชาอื่น ๆ ที่เป็นวิชาเฉพาะและวิชาชีพทั้งหลาย มุ่งเพื่อสร้างเครื่องมือหรืออุปกรณ์ให้แก่บัณฑิต ส่วนในกระบวนการเรียนการสอนระหว่างนั้นก็มีความมุ่งหมายช่วงสั้น คือ วิชาพื้นฐานทั่วไป เป็นวิชาที่จะทำให้คนมีความพร้อมและมีท่าทีที่ถูกต้องในการที่จะศึกษาเล่าเรียน พุดง่าย ๆ ก็คือ ในช่วงสั้นวิชาพื้นฐานทั่วไปเป็นวิชาสำหรับสร้างความเป็นนักศึกษา หรือความเป็นนักเรียนที่ดี ตอนนีเเรากำลังขมวดแค้นเข้ามาแล้ว พุดถึงเฉพาะวิชาพื้นฐานทั่วไป ซึ่งในช่วงยาวมุ่งเพื่อสร้างบัณฑิต และในช่วงสั้นระหว่างนั้น ก็มีความมุ่งหมายเพื่อสร้างนักศึกษาและนักเรียนที่ดี

ธรรมชาติของมนุษย์

มีปัญหาต่อไปว่า บัณฑิตคือคนอย่างไร นัก-
 ศึกษาและนักเรียนที่ดีคือคนอย่างไร คำตอบในเรื่องนี้จะ
 ช่วยให้เรากระจายรายละเอียดของความมุ่งหมายออกไปได้
 อย่างไรก็ตาม ประการแรกสุด การที่จะวางความมุ่ง
 หมายต่าง ๆ ของการศึกษาให้ถูกต้องได้นั้น ความมุ่ง
 หมายที่จะกำหนดวางกันขึ้น จะต้องสอดคล้องกับธรรมชาติ
 ของมนุษย์ และสอดคล้องกับจุดหมายสูงสุดของชีวิต
 มนุษย์ด้วย ถ้าเราวางความมุ่งหมายต่าง ๆ ไม่สอดคล้อง
 กับธรรมชาติของมนุษย์ ไม่สอดคล้องกับจุดหมาย
 สูงสุดของชีวิตมนุษย์แล้ว ก็จะเกิดปัญหาขึ้นมา ทำไม
 จึงเกิดปัญหา ก็เพราะว่า ถ้าจุดมุ่งหมายหรือความมุ่ง
 หมายที่เราวางนั้น ไม่สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์
 มันก็ขัดแย้งกับธรรมชาติ เมื่อขัดแย้งกับธรรมชาติ มันก็
 ไม่สมจริง และเมื่อขัดแย้งกับจุดหมายสูงสุด มันก็ทำ
 ให้จุดหมายนี้ตัน เดินต่อไปไม่ได้ตลอด และเป็น
 ความมุ่งหมาย ที่ไม่เกื้อกูลต่อการที่จะเดินหน้าไปหาจุด
 หมายสูงสุดของมนุษย์ เพราะฉะนั้น จุดหมายต่าง ๆ
 ในระหว่างจะต้องเป็นทางเดิน และเป็นจุดผ่านที่จะช่วย
 ให้เราก้าวต่อไปสู่จุดหมายสูงสุดด้วย ยิ่งกว่านั้น ถ้า

ความมุ่งหมายที่เราวางนี้ ชัดกับธรรมชาติของมนุษย์ และชัดกับจุดมุ่งหมายสูงสุดแล้ว ความมุ่งหมายที่เราวางนี้เองก็อาจจะกลายเป็นตัวก่อให้เกิดปัญหาขึ้นมาได้ กล่าวคือ พร้อมกับความชัดแย้งต่อธรรมชาติของมนุษย์ และชัดแย้งกับจุดมุ่งหมายสูงสุดนั้น มันก็จะเป็นตัวก่อให้เกิดปัญหาขึ้นมาโดยทำให้เราเขวออกไปนอกทาง หรือทำให้เกิดความวุ่นวายอะไรต่าง ๆ ได้ เพราะฉะนั้น จึงต้องเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ด้วย เรียกว่าต้องมองการศึกษาให้เห็นทะลุตลอดกระบวนการไปเลย แล้วเราก็จะวางความมุ่งหมายในระดับกลาง ๆ หรือในระดับระหว่างได้ทุกระดับทีเดียว เมื่อพูดมาถึงขั้นนี้ก็เลยต้องพูดถึงธรรมชาติของมนุษย์ และจุดหมายสูงสุดของชีวิตมนุษย์นั้นก่อนว่าคืออะไร

จะขอพูดตามแนวของธรรมว่า ธรรมชาติของมนุษย์นั้นเป็นอย่างไร หลักพระพุทธศาสนานั้นถ้าพูดในเวลาสั้น ๆ จะพูดให้ง่ายก็ได้ เมื่อว่าอย่างรวบรัด ธรรมชาติของมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนานั้น ท่านบอกว่า คนเราเกิดมายังมีความไม่รู้ มีความไม่ประสีประสา ไม่เคยงสาต่าง ๆ ซึ่งเรียกว่า อวิชชา เมื่อคนเราเกิดมายังมีความไม่รู้ แต่มาอยู่ท่ามกลางสิ่งต่าง ๆ ที่แวดล้อมต้องเกี่ยวข้องมากมาย ในการที่มนุษย์จะอยู่

รอดได้ต่อไป มนุษย์จะต้องปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายเหล่านั้น และจะต้องปฏิบัติต่อมันอย่างถูกต้อง การที่จะปฏิบัติได้ถูกต้อง ก็ต้องอาศัยความรู้ ถ้าเราไม่มีความรู้ เราก็ไม่รู้จะปฏิบัติอย่างไร คือ ปฏิบัติต่อมันไม่ถูกต้อง เมื่อปฏิบัติไม่ถูกต้อง ก็เกิดความขัดข้อง ติดขัด บีบคั้นต่าง ๆ ความบีบคั้นขัดข้องต่าง ๆ นี้ ทางพระศาสนา เรียกว่า *ทุกข์* หรือคำศัพท์ทั่วไป เรียกว่า *ปัญหา* จึงเป็นอันว่า ชีวิตที่มีอวิชชา ก็จะต้องประสบความทุกข์ ประสบปัญหา เป็นชีวิตที่มีทุกข์

ตอนนี้ โนเมื่อเรายังไม่มีความรู้ แต่เราก็จะต้องดำเนินชีวิตให้รอดอยู่ในโลก เราจะทำอย่างไร ด้วยความไม่รู้นี้ เราก็จึงทะยานคืนรนให้พ้นไปจากสิ่งบีบคั้นขัดข้องต่าง ๆ นั้น โดยเอาความอยากเป็นตัวนำ เมื่อไม่มีความรู้เป็นตัวนำให้ทำการ เราก็เอาความอยากของเราเป็นตัวนำ ความอยากนี้เรียกว่า *ตัณหา* เป็นอันว่า เราก็ทะยานคืนรนไปตามอำนาจของตัณหา จะทำอะไรก็เอาความอยากเข้าว่า เมื่อเอาความอยากเข้าว่า ไม่เป็นไปด้วยความรู้ ก็แก้ปัญหาค่อยได้ โดยมากจะกลับทำให้เกิดปัญหาซ้อนขึ้นมา เมื่อจะแก้ปัญหาก้ทุกข์ แต่กลายเป็นสร้างทุกข์ สร้างปัญหาเพิ่มขึ้น หรือทำปัญหาให้ซับซ้อนยิ่งขึ้น ก็เลยยุ่ง ยิ่ง

ติดขัดผูกมัดตัวนุ่ง เพราะฉะนั้น จะต้องแก้ปัญหาคด้วยวิธีใหม่

ทำอย่างไรชีวิตจึงจะดำเนินไปด้วยดี แก้ปัญหาได้สำเร็จ ก็ต้องย้อนกลับไปมองว่า การที่ติดขัดก็เพราะเราไม่มีความรู้ วิธีแก้ก็คือจะต้องสร้างความรู้ขึ้น จะต้องมีความรู้ที่เรียกว่า ปัญญา หรือทำลายอวิชชา สร้าง วิชา ขึ้นมา ถ้ามีความรู้ เข้าใจสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้องแล้วก็จะทำให้เราปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้อง เมื่อปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายถูกต้อง ก็แก้ปัญหาได้ เมื่อแก้ปัญหาได้ก็คือทำให้ทุกข์ดับได้ ความรู้ความเข้าใจนี้ก็คือการรู้จักสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็น รู้เหตุ รู้ปัจจัย รู้กฎเกณฑ์ของมัน แล้วก็แก้ปัญหตามความรู้นั้น คือแก้ตามเหตุตามปัจจัยของมัน เป็นอันว่า จะต้องสร้างปัญญาที่เรียกว่าวิชาขึ้นมา ถ้าสร้างปัญญาขึ้นมา ก็แก้ปัญหาได้ สามารถดำเนินชีวิตอยู่ด้วยดี ไม่มีทุกข์ แต่จะสร้างปัญญาขึ้นมาได้อย่างไร ในการสร้างปัญญานี้ ไม่ใช่ว่าความรู้จะเกิดขึ้นมาเองง่าย ๆ ลอย ๆ คนจะต้องเรียนรู้ และจะต้องมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ด้วย ซึ่งเป็นภาวะที่มีความหมายโยงไปถึงอะไรอีกหลายอย่าง เช่นจะต้องรู้จักแสวงหาข้อมูล จะต้องมีความสามารถในการคิด จะต้องรู้จักมีความอดทน มีความขยัน มีความคิด

แบบกาย และมีสภาพจิตใจที่เกื้อกูลต่อการที่จะคิด
พร้อมที่จะแสวงหาและทำให้เกิดปัญญา ซึ่งเป็นเรื่องของ
การที่จะต้องสร้างคุณสมบัติของตัวให้พร้อมขึ้นมา ปฏิบัติ
การในการสร้างสรรค์คุณสมบัติเพื่อความเกิดขึ้น และ
เจริญงอกงามแห่งปัญญานี้ เรียกว่า *การศึกษา* หรือ *การ
พัฒนาตน* มนุษย์จะต้องฝึกฝนพัฒนาตนขึ้นมา จึงจะมี
ความรู้และแก้ปัญหาได้ดี

ถึงตอนนี้ก็มีปัญหาแทรกเข้ามาว่า มนุษย์จะ
สามารถพัฒนาตนให้พร้อมที่จะมีปัญญา ตลอดจนมี
ปัญญาที่จะแก้ไขปัญหาได้หรือไม่ ซึ่งทางพระพุทธ
ศาสนาตอบว่าได้และได้จนถึงสูงสุดทีเดียว ท่านบอก
ว่า *มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้* ภาษาสมัยใหม่เขาเรียกว่า
มีศักยภาพ ก็เป็นอันว่ามนุษย์นี้มีศักยภาพในการที่จะ
ฝึกฝนพัฒนาตน เราเชื่อว่ามนุษย์มีศักยภาพ สามารถ
พัฒนาตนให้สูงสุด จนกระทั่งมีปัญญารู้แจ้งความจริง
สามารถแก้ปัญหาหลุดพ้นจากทุกข์ได้

จุดหมายสูงสุดของชีวิต

พอถึงจุดนี้ เราก็พูดถึงจุดหมายสูงสุดได้จุดหมาย
สูงสุดนี้จะเห็นได้โดยมองย้อนต้นกลับไปว่า มนุษย์

พัฒนาศักยภาพจนถึงที่สุดให้เกิดปัญญา รู้ความจริง เมื่อ
เกิดปัญญา รู้ความจริงแล้วก็แก้ปัญหาคับทุกข์ได้ เข้าถึง
ภาวะไร้ทุกข์หรือที่เรียกกันว่าความสุข ก็เป็นอันว่า ถ้า
มีปัญญา มีความรู้แล้ว ก็มีภาวะไร้ปัญหาไร้ทุกข์หรือ
ความสุข ได้สองข้อแล้ว ข้อที่หนึ่งคือมีปัญญา มีความรู้
รู้ความจริง และข้อที่สองคือมีความสุข หรือภาวะไร้ทุกข์
เพราะแก้ปัญหาคับทุกข์ได้ มีคำถามแทรกเข้ามาอีกว่า การแก้
ปัญหาคับทุกข์คืออะไร การแก้ปัญหาคับทุกข์ก็คือ การปฏิบัติต่อ
ชีวิตอย่างถูกต้อง ปฏิบัติต่อสังคม ต่อธรรมชาติแวดล้อม
ต่อสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้อง เรียบง่าย ๆ ว่าดำเนินชีวิต
ถูกต้อง การดำเนินชีวิตที่ดีที่ถูกต้อง ปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลาย
ต่อธรรมชาติ ต่อมนุษยด้วยกัน ต่อสังคมได้ถูกต้องนี้
เรียกว่าอะไร ก็เรียกกันง่าย ๆ ว่า *ความดีงาม* ซึ่งแยก
เป็นจริยธรรมและคุณธรรม จริยธรรมคืออะไร จริยธรรม
นั้นความหมายง่าย ๆ ก็คือ การดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง
และปฏิบัติต่อสังคม ต่อธรรมชาติแวดล้อมอย่างถูกต้อง
ทำให้เกิดภาวะไร้ปัญหาหรือแก้ปัญหาคับทุกข์ได้ อันนี้เรียกว่า
จริยธรรม ทีนี้ข้อหนึ่งลงไปกว่าจริยธรรม อยู่เบื้องหลัง
จริยธรรมนั้นคืออะไร ก็คือ คุณธรรม คุณธรรมคืออะไร
คุณธรรม ก็คือคุณภาพหรือคุณสมบัติภายในจิตใจ ที่ทำ

ให้สามารถดำเนินชีวิต และปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลาย
อย่างถูกต้องนั่นเอง สองอย่างนี้สัมพันธ์กัน คุณธรรม
กับจริยธรรมเรียกว่าความดีงาม ตกลงว่ามีองค์ประกอบ
สามอย่าง ซึ่งในที่สุดก็รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
เนื่องอยู่ด้วยกัน ถ้าสามอย่างนี้มารวมกัน บรรจบประ
สานได้เมื่อไร นั่นคือเราได้บัณฑิตขึ้นมา คือ

๑. มีปัญญา รู้ความจริง รู้สัจจธรรม

๒. รู้สัจจธรรมแล้ว ก็ดำเนินชีวิตถูกต้อง ปฏิบัติ
ต่อสิ่งทั้งหลาย ต่อสังคม ต่อธรรมชาติแวดล้อม
ถูกต้อง ก็แก้ปัญหาได้สำเร็จ นี้เรียกว่า
ความดีงาม ได้แก่ จริยธรรมพร้อมทั้งคุณ
ธรรมที่อยู่ภายใน

๓. ปฏิบัติถูกต้องแล้วแก้ปัญหาได้ ก็เกิดภาวะ
ไร้ปัญหา ภาวะไร้ทุกข์ คือความสุข

อย่างไรก็ตาม การที่แยกความดีงามออกเป็นจริย
ธรรมกับคุณธรรมนั้น เป็นการอนุโลมตามความนิยมใน
ภาษาไทยและในวงการการศึกษาของไทย ที่มักพูดถึง
คุณธรรมและจริยธรรมแยกเป็นสองอย่างโดยจับให้เข้าคู่
กัน แต่ในทางพุทธธรรมไม่จำเป็นต้องพูดแยกอย่างนั้น
เพราะจริยธรรมมีความหมาย ครอบคลุมทั้งหลักปฏิบัติ
และคุณสมบัติของชีวิตที่ดีงาม และชีวิตที่ดีงามก็ย่อม

รวมทั้งความดั่งภายในจิตใจ และความดั่งภายนอก
แสดงออกภายนอก ดังนั้น จึงใช้เพียง จริยธรรม คำ
เดียว ครอบคลุมความหมายที่ต้องการทั้งหมด

จริยธรรมนั้น เป็นสิ่งที่เนื่องกันกับศีลจรรยาและ
สืบต่อจากศีลจรรยาโดยตรง กล่าวคือ เมื่อรู้ศีลจรรยา
ของธรรมชาติแล้ว จึงปฏิบัติได้ถูกต้องสอดคล้องกับศีลจ
รณานั้น และการปฏิบัตินั้นจึงได้ผลดี การปฏิบัติที่ถูก
ต้องสอดคล้องกับศีลจรรยาและได้ผลดีนั้นเรียกว่า จริย-
ธรรม ศีลจรรยาเป็นเรื่องของธรรมชาติ ส่วนจริยธรรม
เป็นวิธีปฏิบัติของมนุษย์ ตัวการที่เชื่อมศีลจรรยากับจริย
ธรรม ก็คือ ปัญญา ได้แก่ความรู้ในศีลจรณานั้นเอง
ซึ่งทำให้รู้ที่จะปฏิบัติได้ถูกต้อง จนทำให้แก้ปัญหาหรือ
ดับทุกข์ได้

เป็นอันว่ามีองค์อยู่ ๓ ประการ คือ การรู้ความ
จริง ความดั่งใจ และความสุข หรือจะเรียกว่า ปัญญา
หรือความรู้ศีลจรรยา ๑ จริยธรรม ๑ ภาวะไร้ทุกข์ ๑
การบรรจบขององค์ประกอบสามอย่างนี้เรียกว่าจุดหมาย
สูงสุด เป็นสุดท้ายปลายทางของการสร้างสรรค์พัฒนา
มนุษย์ที่เป็นไปตามกระบวนการของธรรมชาติ

เป็นอันว่าได้พบถึงธรรมชาติของมนุษย์ พร้อม
ทั้งจุดหมายสูงสุดของชีวิตไปแล้ว แต่ภายในกระบวนการ

การที่จะเข้าถึงจุดหมายสูงสุดนี้ มีตัวหลักซ่อนอยู่ ๓ อย่าง คือตัวมนุษย์เองเป็นหลักอันหนึ่ง เป็นตัวที่จะก้าว ออกไปใน การแก้ปัญหา และมนุษย์นี้มีความสัมพันธ์กับสิ่งทั้งหลาย คือสังคมและธรรมชาติแวดล้อม รวมแล้วจึงมีองค์ประกอบสามอย่าง คือ *ตัวมนุษย์ สังคม และ ธรรมชาติแวดล้อม* องค์ประกอบสามอย่างนี้ ถ้าเราปฏิบัติอย่างถูกต้อง ก็ทำให้เข้าถึงจุดหมายสูงสุดดังที่กล่าวมา

เมื่อเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ และจุดหมายสูงสุดของชีวิตมนุษย์แล้ว ก็มาแจกแจงรายละเอียดความมุ่งหมายของวิชาพื้นฐานทั่วไป ในเมื่อวิชาพื้นฐานทั่วไปนี้เป็นวิชาที่จะสร้างบัณฑิต และสร้างคนที่มีความพร้อมในการที่จะศึกษาเล่าเรียน และพัฒนาตนเองให้เป็นบัณฑิต (คือ นักเรียน หรือ นักศึกษา) วิชาพื้นฐาน การศึกษานี้จึงเรียกได้ว่า เป็นวิชาที่เป็นเนื้อตัวแท้ ๆ ของการศึกษา คำว่าวิชาพื้นฐานนี้บางทีก็ทำให้เกิดความเข้าใจผิด โดยเข้าใจไปว่าเป็นวิชาเบื้องต้นหรือเป็นส่วนเริ่มแรกของวิชาอื่น ๆ ที่สูงขึ้นไป แต่ที่จริงมันก็คือวิชาที่เป็นเนื้อตัวแท้ ๆ ของการศึกษานั้นเอง ขอทวนอีกทีว่า เมื่อมองความมุ่งหมายของวิชาพื้นฐาน

ทั่วไปโดยสัมพันธ์กับกระบวนการพัฒนามนุษย์ ตลอด
จนจุดหมายสูงสุดของมนุษย์ตามธรรมชาตินั้นแล้ว เราก็
มีความมุ่งหมายเป็นสองระดับ คือ

๑. ความมุ่งหมายช่วงสั้น ได้แก่ความพร้อมและ
ท่าทีที่ถูกต้อง ต่อการที่จะเล่าเรียนศึกษาวิชาการอื่น ๆ
รวมทั้งวิชาชีพและวิชาเฉพาะทั้งหลาย ตลอดจนต่อ
ประสบการณ์และสถานการณ์ทุกอย่างในการดำเนินชีวิต
ของคุณอย่างง่าย ๆ ความมุ่งหมายช่วงสั้นนี้ ก็คือ เพื่อ
สร้างความเป็นนักศึกษาและนักเรียนที่ดี

๒. ความมุ่งหมายช่วงยาว ได้แก่การเข้าถึง
ความบรรจบประสานเป็นอันเดียวกันของความรู้ ความ
คิงาม และความสุข หรือปัญญา จริยธรรม และภาวะ
ไร้ทุกข์ คุณสั้น ๆ ว่า เพื่อสร้างความเป็นบัณฑิต

จุดหมายเพื่อความเป็นนักศึกษา

ต่อไปนี้ ก็มาช่วยกันแจกแจงความมุ่งหมายใน
สองช่วงนั้น ข้อแรกคือช่วงสั้น ความมุ่งหมายในช่วงสั้นที่
จะให้ป็นนักศึกษที่ดี ก็คือออกมาจากความเข้าใจ
ธรรมชาติของมนุษย์ที่กล่าวเมื่อกี้ ซึ่งจะทำให้มองเห็น
ความมุ่งหมายที่เป็นข้อย่อย ๆ ต่าง ๆ หลายข้อ และ

ทุกข้อนั้นจะโยงสัมพันธ์กันหมด เพราะภายในธรรมชาติของมนุษย์นั้น ทุกอย่างมีความสัมพันธ์โยงกัน เป็นข้อเตือนใจว่า การที่จะคิดอะไรออกมา จะต้องมองเห็นว่ามันเชื่อมโยงสัมพันธ์กันได้ไหม สำหรับในกรณีนี้จะเห็นได้ชัดเจนว่าทุกข้อสัมพันธ์กันอย่างไร

ข้อที่หนึ่ง คือ จะต้องให้มีความเชื่อในศักยภาพของมนุษย์ เชื่อว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกฝนพัฒนาได้จนถึงภาวะสูงสุด และเราจะต้องเชื่อศักยภาพของมนุษย์ที่มีอยู่ในตัวของเรา

ข้อที่สอง คือ ให้มีจิตสำนึกในการศึกษา หมายความว่า มีความสำนึกอยู่เสมอในการที่จะฝึกฝนพัฒนาตน เมื่อเราเชื่อว่าเรามีศักยภาพ และเห็นว่าเราจะต้องพัฒนาตนขึ้นไป เพื่อจะได้เป็นผู้มีความสามารถในการแก้ปัญหาหรือดับทุกข์ เราก็จะต้องมีจิตสำนึกอยู่เสมอในการที่จะศึกษา สำนึกอยู่เสมอในการที่จะพัฒนาตน เรียกว่ามีจิตสำนึกในการศึกษา การมีจิตสำนึกในการศึกษาหรือในการที่จะพัฒนาตนอยู่เสมอนี้ จะพ่วงเอาคุณสมบัติอย่างอื่นมาด้วย โดยเฉพาะความอ่อนน้อม ถ่อมตน และความพร้อมที่จะรับฟังผู้อื่น ตอนแรกเมื่อเราเชื่อในศักยภาพของมนุษย์ ก็อาจจะทำให้เราคิดผิดไขว่เขวไป แล้วผยองลำพองตน แต่พอสำนึกตัวว่าจะ

ต้องพัฒนาตน ก็จะทำให้เกิดความอ่อนน้อมถ่อมตนขึ้นมา แทนที่

ข้อที่สาม คือ จะต้องมีความตั้งใจที่ถูกต้องในทางการศึกษา คือความใฝ่ปรารถนาที่เรียกว่า จันทะ หรือ ธรรมจันทะ ได้แก่ ความใฝ่สัจจะ ใฝ่ความจริง และใฝ่ความถูกต้องดีงาม เรียกสั้น ๆ ว่า ความใฝ่รู้ และใฝ่สร้างสรรค์ ใฝ่ความจริง ก็คือใฝ่รู้ความจริง เรียกว่า ใฝ่รู้ และใฝ่ความดีงาม ก็คือ ใฝ่ที่จะทำสิ่งดีงามให้เกิดเป็นเกิดมีขึ้น เรียกว่า ใฝ่สร้างสรรค์ พูดได้เป็นสองสำนวน คือ ใฝ่สัจจะหรือใฝ่ความจริง และใฝ่ความดีงาม กับใฝ่รู้ และใฝ่สร้างสรรค์หรือใฝ่ทำ เราจะต้องสร้างคนให้มีความใฝ่รู้ หรืออยากรู้ แล้วก็อยากสร้างสรรค์

ข้อที่สี่ คือ จะต้องให้มีท่าทีที่ถูกต้องต่อประสบการณ์ทั้งหลาย เพราะการที่จะฝึกฝนพัฒนาตนนั้น ในแง่หนึ่งก็คือการรู้จักสัมพันธ์กับโลก กับสภาพแวดล้อม หรือประสบการณ์ทั้งหลายที่เข้ามากระทบตนนั่นเอง เราจะต้องมีท่าทีที่ถูกต้องต่อประสบการณ์ต่าง ๆ ถ้าไม่มีท่าทีที่ถูกต้องแล้วการพัฒนาตนก็จะไม่เริ่ม ท่าทีที่ถูกต้องต่อประสบการณ์ทั้งหลายนั้นคืออะไร ก็คือท่าทีที่มองอะไร ๆ เป็นการเรียนรู้ เมื่อพบประสบการณ์ต่าง ๆ

สถานการณ์ต่าง ๆ ให้มองเป็นการเรียนรู้ หรือการที่จะได้ข้อมูลหรือสาระมาใช้ในการฝึกฝนพัฒนาตน เรียกว่า สำเหนียก หรือรู้จักสำเหนียก ท่าทีนี้ตรงกันข้ามกับการมองอะไร ๆ ด้วยท่าทีของการชอบหรือชัง คือ ตามปกติ คนที่ยังไม่มีการศึกษาจะมองอะไรด้วยท่าทีของการที่จะชอบหรือไม่ชอบ แต่พอมีการศึกษาขึ้นมา หรือฝึกให้มีการศึกษา ก็จะเปลี่ยนเป็นท่าทีของการมองโดยเห็นเป็นการเรียนรู้ ซึ่งเป็นการเดินเข้าสู่แนวทางของการศึกษา

ข้อที่ห้า คือ สร้างความสัมพันธ์ที่ถูกต้องกับสังคมและธรรมชาติแวดล้อม ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่จะทำให้เกิดความเกื้อกูลต่อการเรียนรู้ หรือความเป็นอยู่อย่างไร้ปัญหา เป็นธรรมดาว่า คนเราจะต้องมีความสัมพันธ์กับสังคมและธรรมชาติแวดล้อม เพราะเป็นองค์ประกอบอีกสองอย่างในการที่มนุษย์จะดำรงอยู่ ซึ่งปัจจุบันนี้รวมไปถึงสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมา เช่นเทคโนโลยีต่าง ๆ ซึ่งเราจะต้องมีความสัมพันธ์กับมันอย่างถูกต้อง โดยเฉพาะก็คือจะต้องมีส่วนร่วมในการช่วยสร้างสรรค์สังคมที่ดั่งามหรือสังคมที่พึงปรารถนา ซึ่งมีลักษณะหนึ่งที่สำคัญ คือเป็นสังคมที่มีสภาพเอื้อต่อการพัฒนาตนของมนุษย์ทุกคน โดยที่แต่ละคนมีส่วนร่วม

ช่วยกันสร้างมันขึ้นมา แล้วมันก็ส่งผลย้อนกลับมามีต่อมนุษยทุกคน ที่จะช่วยเกื้อให้เขาสามารถพัฒนาตนขึ้นไปได้

ข้อที่ห้านี้อาจแบ่งซอยออกไปเป็น ๒ ข้อ คือ เป็นความสัมพันธ์เชิงรับเอา ได้แก่ รู้จักคบหาเกี่ยวข้องกับถือเอาประโยชน์จากคนและสิ่งเหล่านั้น หรือทำให้คุณค่าที่มีอยู่ในคนหรือสิ่งเหล่านั้นบังเกิดเป็นประโยชน์แก่ตน อย่างหนึ่ง และเป็นความสัมพันธ์เชิงเอื้ออำนวยให้ ได้แก่ ช่วยเหลือเกื้อกูลทำตนให้เป็นประโยชน์แก่คนและสิ่งเหล่านั้น อย่างน้อยไม่เบียดเบียน ไม่ทำลาย ไม่ก่อโทษแก่คนและสิ่งเหล่านั้น อีกอย่างหนึ่ง ถ้าแบ่งซอยอย่างนี้ ก็เพิ่มข้อเป็นข้อที่ห้า รู้จักคบหาเกี่ยวข้องกับถือเอาประโยชน์จากบุคคลและสิ่งแวดล้อม และข้อที่หก มีความสัมพันธ์ที่ดีงามเกื้อกูล ไม่เบียดเบียนก่อโทษแก่สังคมและสภาพแวดล้อม

ข้อที่เจ็ด คือ ให้มีความรู้จักคิด รู้จักพิจารณา อย่างที่เรียกว่าคิดเป็น การคิดเป็นนี้เป็นรากฐานของการที่จะทำเป็นและแก้ปัญหาเป็น ข้อนี้ทางพระเรียกว่า โยนิโสมนสิการ

เป็นอันว่ามีหกข้อ หรือแบ่งละเอียดเป็นเจ็ดข้อด้วยกัน ทั้งหกหรือเจ็ดข้อนี้ดึงมาจากความเข้าใจธรรม

ชาติของมนุษย์ในกระบวนการของการศึกษาจนเข้าถึงจุด
 หมายสูงสุดที่ว่ามาเมื่อก็ และทุกข้อนั้นโยงสัมพันธ์กัน
 หมด หลักเจ็ดข้อหรือความมุ่งหมายเจ็ดประการนี้ ถ้า
 เราสร้างให้มีในนักศึกษาได้ ก็เรียกว่าเป็นนักศึกษาที่
 แท้จริง เป็นนักศึกษาหรือนักเรียนที่ดี นักศึกษาหรือนัก
 เรียนที่ดีซึ่งมีคุณสมบัติอย่างนี้ ก็จะปฏิบัติต่อวิชาเฉพาะ
 และวิชาชีพออย่างได้ผลดี ซึ่งเมื่อเรียนจบแล้ว เขาก็จะ
 ได้นำวิชาเหล่านั้นไปใช้อย่างถูกต้อง แม้แต่ในเวลา
 เรียน เขาก็จะตั้งใจและวางจิตใจอย่างถูกต้อง โดย
 มีความพร้อมที่จะเรียน นอกจากวิชาการที่เล่าเรียนแล้ว
 เขาก็จะมีทำที่ปฏิบัติถูกต้อง ต่อประสบการณ์และสถาน
 การณ์ทุกอย่างที่เข้ามา โดยมีความสัมพันธ์ในฐานะ
 เป็นสิ่งที่จะเรียนรู้ เป็นส่วนของการศึกษาหรือพัฒนา
 ของเขาไปหมด

บุพภาคของการศึกษา

ที่นี้ ลองหันมาดูหลักการที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้
 หลักหกหรือเจ็ดข้อนี้ ถ้ามองดูตามหลักที่พระพุทธเจ้า
 ตรัสไว้ เอาคัมภีร์มาตรวจสอบ ก็จะเห็นได้ว่า พระ
 พุทธเจ้าได้ทรงแสดงองค์ธรรมหรือข้อธรรม ที่เกี่ยวคู่ต่อ

การดำเนินชีวิตที่ถูกต้องไว้ ๗ ประการ เป็นจุดตั้งต้น และเป็นตัวประกอบที่เกื้อหนุนต่อการศึกษา เรียกว่า เป็นบุพนิมิตแห่งอริยมรรค หรือเป็นต้นทางนำไปสู่การดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและเป็นบุพภาคของการศึกษา หลัก ๗ ประการนี้ความจริงก็ตรงกับหลัก ๖ หรือ ๗ ข้อที่ พุคมาแล้วนั่นเอง แต่ในหลักธรรมกลุ่มนี้ แยกข้อที่ ๕ ข้างบนออกเป็น ๒ ข้อ ต่างหากกันชัดเจน จึงรวม เป็น ๗ ข้อแน่นอน และเรียงลำดับต่างออกไปดังต่อไปนี้

๑. *กัลยาณมิตตตา* ความมีกัลยาณมิตร หรือ ความรู้จักเลือกหากัลยาณมิตร มีสภาพแวดล้อมทาง สังคมที่ดี โดยเฉพาะส่วนที่พึ่งเน้นย้ำให้มาก ก็คือ การรู้จักหาและรู้จักใช้แหล่งความรู้ บุคคลใดหรืออะไรที่จะ เป็นแหล่งความรู้ จะช่วยกระตุ้นเร้าส่งเสริมให้ก้าวหน้า ในการศึกษาหรือพัฒนาตน ก็รู้จักหา รู้จักใช้ รู้จักเข้าไป เกี่ยวข้องพบปะรับเอาประโยชน์ ทำให้เป็นแหล่งและ สภาพแวดล้อมที่ช่วยในการพัฒนาตน เช่น รู้จักอ่าน รู้ จักรับฟัง รู้จักเลือกอ่าน เลือกรับฟัง เช่น ฟังวิทยุเป็น คู่มือเป็น ฟังและดูให้ได้ความรู้ ได้ความคิดที่เป็น ประโยชน์ ได้สาระที่จะมาเสริมคุณภาพชีวิต ทำให้สื่อ

มวลงานเป็นสื่อสารสมชื่อ ไม่ใช่กลายเป็นสื่อไร้สาร
 เคียวนี้เป็นปัญหามากกว่า เด็กของเรานั้นคู่มือเป็นใหม่
 คู่มือได้ประโยชน์หรือได้โทษ ฟังวิทยุเป็นใหม่ สดับ
 ข่าวสารเป็นใหม่ อ่านหนังสือพิมพ์เป็นใหม่ ตลอดจน
 อ่านหนังสือตำรับตำราเป็นใหม่ ผู้เรียนทุกคน ควรรู้
 จักหาวิธีจักใช้กัลยาณมิตร หรือแหล่งความรู้ให้ถูกต้อง
 แต่ก็เป็นที่หน้าที่ของสังคม โดยเฉพาะผู้บริหารผู้ปกครอง
 ทุกระดับ เริ่มแต่พ่อแม่และครูอาจารย์ที่จะทำตัวเป็น
 กัลยาณมิตร และจัดสรรหา กัลยาณมิตรให้แก่สมาชิกใน
 สังคมของตนด้วย อันนี้เป็นองค์ประกอบสำคัญเริ่มแรก
 ที่เคียว เรียกว่า กัลยาณมิตรตตา

๒. สีสัมปทา การทำดีให้ถึงพร้อม หรือการ
 สร้างสรรค์ความมีวินัยในการดำเนินชีวิต และความ
 สัมพันธ์ที่ดีในสังคม คือคืออะไร คือก็คือการดำเนิน
 ชีวิตที่เรียบร้อยราบรื่น กลมกลืนและเกื้อกูลในสังคม
 การอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดี และมีระเบียบในการดำเนิน
 ชีวิต โดยมีการแสดงออกทางกาย วาจา และการประ
 กอบอาชีพที่สุจริตปราศจากเวรภัย ประกอบด้วยวินัย
 ยอมรับระเบียบแบบแผนกฎเกณฑ์กติกาของสังคมที่วาง
 ไว้โดยชอบ อย่างน้อยไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ก่อความ
 เดือดร้อนเสียหายและความขัดแย้ง ไม่รุกรานทำลาย

สภาพแวดล้อม สีสัมปทานี้ เป็นส่วนเริ่มแรกในกระบวนการการศึกษาพัฒนาคน ทำให้รู้จักจัดระเบียบในการเป็นอยู่ หรือดำเนินชีวิตอย่างมีระเบียบ และเป็นสมาชิกหรือส่วนร่วมที่ดีของสังคม ร่วมเสริมสร้างสภาพแวดล้อมและสภาพชีวิตที่เอื้อหรือเกื้อกูลต่อการพัฒนาต่อไปหรือยิ่ง ๆ ขึ้นไป

หลัก ๒ ข้อแรก คือ กัลยาณมิตรตตา และ สีสัมปทานี้ ตรงกับข้อห้าที่กล่าวแล้วข้างต้น ซึ่งเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ที่ถูกต้องกับสังคมและสภาพแวดล้อม แต่ในที่นี้แยกขอยออกเป็น ๒ ข้อ เพื่อให้เห็นลักษณะของความสัมพันธ์ที่แบ่งได้เป็นสองด้าน ในข้อแรกคือ กัลยาณมิตรตตา ความสัมพันธ์กับผู้อื่นและกับสังคมเป็นไปในลักษณะของการเป็นผู้รับ คือรับเอามา หรือได้ประโยชน์แก่ตนเอง แต่ในข้อที่สองคือ สีสัมปทา ความสัมพันธ์เป็นไปในลักษณะของการให้ หรือกระทำต่อสังคม โดยมีพฤติกรรมที่เอื้อหรือเกื้อกูล อย่างน้อยไม่เบียดเบียนหรือทำลาย

๓. *ฉันทสัมปทา* การทำฉันทะให้ถึงพร้อม ก็คือ การสร้างแรงจูงใจที่ถูกต้องในการศึกษา การมีความใฝ่ฝักจะ ใฝ่ความดีงาม หรือใฝ่รู้ ใฝ่สร้างสรรค์อย่างที่ว่ามาข้างต้นแล้ว

๔. *อัตตสัมปทา* อัตตะ แปลว่าตน อัตตสัมปทา ก็คือ การทำตนให้ถึงพร้อม ขยายความออกไปว่า การทำศักยภาพของตนให้เข้าถึงความสมบูรณ์ คนที่ศึกษาเล่าเรียนนั้น จะต้องคอยทำศักยภาพของตนให้คลี่คลายเผยตัวผลิตผลออกมาพร้อมพร้อม ข้อนี้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า self-fulfilment หรืออีกศัพท์หนึ่งที่ใช้ในวงการศึกษามากคือ self-actualization ซึ่งก็คืออันเดียวกัน เราแปล self-actualization โดยเกี่ยวไปหาบัญญัติศัพท์ใหม่ แต่ที่จริงมีอยู่แล้วในพระไตรปิฎก เรียกว่า อัตตสัมปทา คือการทำตนให้ถึงพร้อม หรือการทำศักยภาพของตนให้ถึงพร้อมบริบูรณ์

๕. *ทิวฐิสัมปทา* การทำทิวฐิให้ถึงพร้อม ทิวฐิ คืออะไร ทิวฐิก็คือ ความเชื่อ ทศนคติ หรือที่เราเรียกกันเดี๋ยวนี้น่าจะ เจตคติ ค่านิยมต่าง ๆ ตลอดจนท่าทีและทัศนคติในการมองโลกและชีวิต การมีทิวฐิสัมปทา ก็คือ การมีชีวทัศน์ โลกทัศน์ที่กว้างขวาง ไม่เหลวไหล ไม่มกมาย มีเหตุผล ไม่ถือตามความพอใจ ไม่พอใจหรือความชอบชั่วส่วนตัว แต่มีทัศนะ มีความคิดที่มองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัย มองสิ่งทั้งหลายตามความสัมพันธ์ อิงอาศัยซึ่งกันและกัน ซึ่งก็หมายถึงการมีแนวความคิด ความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยม ที่เกื้อกูลต่อการฝึกฝน

พัฒนาตนเองของเรานั่นเอง ปัจจุบันนี้ เราพูดกันว่า
 อยากให้คนมีทัศนคติแบบวิทยาศาสตร์ ซึ่งก็อยู่ในทฤษฎี
 สัมพัทธภาพนี้เอง รวมความก็คือ มีทัศนคติ มีความคิดที่
 มองโลก มองชีวิต มองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัย และ
 ตามความสัมพันธ์อิงอาศัยกัน คนที่มีทฤษฎีดี จะมองสิ่ง
 ทั้งหลายตามเหตุปัจจัย และมองโดยให้เห็นความ
 สัมพันธ์เชื่อมโยงกันของสิ่งทั้งหลาย ถ้ามีทัศนคติอย่างนี้
 ความคิดความเห็นก็กว้าง และเป็นพื้นฐานในการที่จะ
 คิดพิจารณาอะไรอย่างถูกต้อง พร้อมทั้งนำไปสู่การ
 ศึกษา พัฒนาตน เพราะมองเห็นว่า ความเจริญออก
 งามจะเกิดขึ้นได้ด้วยการสร้างเหตุปัจจัย ที่จะทำให้
 เจริญออกงาม จึงทำให้ใช้ปัญญาวิเคราะห์สืบสาวหา
 เหตุปัจจัย เพื่อทำการแก้ไขปรับปรุงต่อไป

ทัศนคติแบบ มองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัยนี้
 ครอบคลุมถึงการมองสิ่งทั้งหลายด้วยท่าทีของการเรียนรู้
 หรือท่าทีของการมองประสบการณ์ทั้งหลายโดยเห็นเป็น
 การเรียนรู้ด้วย โดยมีจุดเริ่มต้นที่การไม่มองสิ่งทั้งหลาย
 หรือรับรู้ประสบการณ์ด้วยท่าทีของการรับกระทบตัวตน
 เป็นความพอใจ-ไม่พอใจ หรือชอบ-ชัง เมื่อมอง
 ด้วยท่าทีของการเรียนรู้ ก็นำไปสู่การสืบค้นตามแนว
 ทางของเหตุปัจจัย เมื่อจะมองหาเหตุปัจจัย ก็ต้องมีท่า

ที่แห่งการเรียนรู้ อาจกล่าวได้ว่า ทักษะคติแห่งการมอง ตามเหตุปัจจัย ย่อมพ่วงเอาท่าทีแห่งการมองแบบการ เรียนรู้ติคมาด้วย เพราะเมื่อมองตามเหตุปัจจัย ก็ต้อง มองด้วยท่าทีของการเรียนรู้

๖. *อัปปรมาทสัมปทา* การทำความไม่ประมาทให้ ถึงพร้อม ความไม่ประมาทก็คือ ความกระตือรือร้น ความเอาจริงเอาจัง ความเร่งขวนขวาย ไม่นอนใจ ไม่นิ่งเฉยเฉื่อยชา ไม่ปล่อยปละละเลย ซึ่งเกิดจาก จิตสำนึกเกี่ยวกับกาลเวลา หรือลึกลงไปอีกคือจิตสำนึก เกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะกระตุ้นเร้าให้เร่งขวน ขวายปฏิบัติการตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย ผู้มีจิต สำนึกอย่างนี้จะไวต่อการรับรู้เกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลง ไวต่อการรับรู้เกี่ยว กับเหตุแห่งความเสื่อมและเหตุ แห่งความเจริญ คือนักตัวเท่าทันต่อเหตุการณ์และสถานการณ์ คอยระมัดระวังเหตุแห่งความเสื่อมและเหตุแห่ง ความเจริญ เมื่อมีเหตุแห่งความเสื่อมก็รีบคิดหาทาง ป้องกันกำจัดเสีย มีปัญหาต้องคิด ก็รีบพิจารณาหา ทางแก้ไข เห็นอะไรที่จะเป็นเหตุให้เกิดความเจริญ ก็พยายามขวนขวายกระตือรือร้นสร้างสรรค์หมั่นกระทำ เฉพาะอย่างยิ่งคือ กระตือรือร้นในการพัฒนาตนให้เจริญ

ก้าวหน้าสู่จุดหมายที่ตั้งงาม อับปมาทสัมปทานี้เมื่อมองที่ตัวบุคคล ก็คือ ความมีจิตสำนึกในการศึกษาหรือในการที่จะพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลาตนเอง ซึ่งเป็นตัวการสำคัญที่จะทำให้มีการฝึกฝนพัฒนาตน แก้ปัญหา และสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ได้

๗. โยนิโสมนสิการสัมปทา การทำโยนิโสมนสิการให้ถึงพร้อม คือการรู้จักคิด หรือคิดเป็น อย่างที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว

หลัก ๗ ประการนี้ตรงกันกับสาระ ๗ ข้อที่ตั้งเอามาจากกระบวนการของการศึกษาตามธรรมชาติที่วามาก่อนแล้ว แต่เรียงลำดับข้อไม่ตรงกัน เพราะแบบก่อนนั้นตั้งเอามาจากกระบวนการธรรมชาติ โดยจับแยกออกมาทีละข้อ ๆ ตามที่เห็นในกระบวนการ แต่หลักที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้นี้ คงจะวางตามลำดับในเชิงปฏิบัติว่าควรจะดำเนินไปอย่างไร ขอให้ลองไปเทียบกันดูว่า ๗ ข้อแรกกับ ๗ ข้อหลังนี้ ตรงกันอย่างไร เป็นอันว่า เมื่อบุคคลมีคุณสมบัติเหล่านี้แล้ว ก็จะเป็นนักศึกษาที่ดี เป็นนักเรียนที่ดี เป็นผู้พร้อมที่จะเรียนรู้ และมีท่าทีที่ถูกต้องต่อการเล่าเรียนศึกษาวิชาการต่าง ๆ พร้อมที่จะศึกษาพัฒนาตน และดำเนินชีวิตไปได้ด้วยดี นี่คือจุดหมายหรือความมุ่งหมายในช่วงสั้น

หลัก ๗) ประการตามที่ได้บรรยายข้างต้นอย่าง ยืดยาวนั้น เมื่อพูดให้สั้นเอาแต่ใจความก็คือ คุณสมบัติ หรือองค์คุณ ๗) ประการของนักเรียนนักศึกษา ที่การศึกษาจะต้องเอื้ออำนวยและสร้างขึ้นให้สำเร็จ ซึ่งมีดังนี้

๑. ได้กัลยาณมิตร คือ มีพ่อแม่ ครูอาจารย์ เพื่อน หนึ่งสี่ สี่อมวลชน และสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ดี งามเกื้อกูลต่อการพัฒนา ข้อนี้สำคัญเป็นพิเศษในวัยเริ่ม แรกของชีวิต และเมื่อเข้าสู่สังคมใหม่ จึงยกขึ้นเป็นข้อ แรก ต่อจากระยะแรกนั้นแล้วเน้นการรู้จักเลือกเข้าพบ คบหาสืบค้นแหล่งธรรมแหล่งปัญญา เรียกสั้น ๆ ว่า กัลยาณมิตรตตา (ความมีกัลยาณมิตร)

๒. ชีวิตมีวินัย คือ รู้จักจัดระเบียบและมีวินัยใน การดำเนินชีวิต รักษาระเบียบวินัยของสังคมในการอยู่ ร่วมกับผู้อื่นให้มีความเกื้อกูลไม่เบียดเบียนกัน เพื่อ ความมีสุขภาพชีวิต ที่เหมาะสมเอื้อต่อการที่จะทำกิจกรรม ต่างๆ ในการพัฒนายิ่งๆ ขึ้นไป เรียกว่า สีสัมปทา (การทำดีให้ถึงพร้อม)

๓. ใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์ คือ ต้องการเข้าถึงความจริง และทำสิ่งที่ดีงามให้เกิดมีขึ้น รักสัจจะ รักงาน อันเป็น แรงจูงใจที่จะทำให้ก้าวหน้าต่อไปในการพัฒนา เรียก ว่า จันทสัมปทา (การทำจันทะให้ถึงพร้อม)

๔. เชื่อมั่นในศักยภาพของตน คือ มั่นใจในตนเอง ว่ามีศักยภาพที่จะพัฒนาขึ้นไปให้สมบูรณ์ได้ หรือเชื่อ ในความเป็นมนุษย์ของตนซึ่งเป็นสัตว์ที่ฝึกฝนพัฒนาให้ ประเสริฐเลิศได้ และเพียรพยายามในการศึกษาพัฒนา ตนยิ่งขึ้นไปให้เต็มทีสมบูรณ์ เรียกว่า อัตตสัมปทา (การทำตนให้ถึงพร้อม)

๕. มีค่านิยมและทัศนคติแนวเหตุผล คือ มีความเชื่อ ถือทัศนคติ และค่านิยมที่คิงาม เอื้อต่อการพัฒนา โดย เฉพาะ การมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นไปแห่งเหตุ ปัจจัย รับรู้ประสบการณ์ทั้งหลายด้วยท่าทีของการเรียน รู้ เรียกว่า ทิฏฐิสัมปทา (การทำทิฏฐิให้ถึงพร้อม)

๖. มีสติกระตือรือร้นทุกเวลา คือ มีจิตสำนึกต่อกาล เวลา ตื่นตัวต่อความเปลี่ยนแปลง ไวและเท่าทันต่อ เหตุแห่งความเสื่อมและเหตุแห่งความเจริญ กระตือ รือร้นในการป้องกันแก้ไขเหตุแห่งความเสื่อม และ สร้างสรรค์เหตุแห่งความเจริญ มีจิตสำนึกในการศึกษา พัฒนา ตนอยู่ตลอดเวลา เรียกว่า อัปปมาทสัมปทา (การทำความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม)

๗. พึงพาดนได้ด้วยความรู้จัก คือ รู้จักคิด รู้จักใช้ ปัญญาพิจารณาให้ได้ความจริง และคุณค่าหรือประ โยชน์จากสิ่งทั้งหลาย สามารถคิดแยกแยะ และสืบค้น

หาองค์ประกอบและเหตุปัจจัยเป็นต้น ของเรื่องราวเหตุการณ์และปรากฏการณ์ต่าง ๆ คิดเป็น และคิดเองเป็น อันเป็นองค์คุณสำคัญยิ่งในการที่จะพึ่งตนเองได้ และมีความจำเป็นมากขึ้น ตามอัตราส่วนของการขาดแคลน กัลยาณมิตรและการมีปাপมิตรในสังคม ข้อนี้เรียกว่า โยนิโสমনสิการ (การพิจารณาโดยแยกกาย)

โดยเฉพาะข้อ ๑ และข้อ ๗ ซึ่งเป็นข้อคุมหวัคคุมท่าย ได้รับการเน้นย้ำและกล่าวถึงเป็นพิเศษ ในกระบวนการศึกษาพัฒนาบุคคล ในฐานะเป็นปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ และเป็นตัวนำให้องค์คุณข้ออื่น ๆ เกิดพ่วงตามมาได้ง่าย นอกจากนั้น องค์ ๒ ข้อนั้น ยังเป็นปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน ที่เป็นคู่คุณและคู่เสริมกันด้วย เช่น กัลยาณมิตร เมื่อทำหน้าที่ถูกต้อง ก็จะช่วยให้บุคคลเกิดโยนิโสমনสิการ โยนิโสমনสิการ ทำให้ไม่ต้องพึ่งอาศัยกัลยาณมิตรอยู่เรื่อยไปอย่างพึ่งตนเองไม่ได้ และทำให้ได้ประโยชน์อย่างแท้จริงจากคามมีกัลยาณมิตร ดังนี้เป็นต้น

จุดหมายเพื่อความเป็นบัณฑิต

เมื่อพูดถึงความมุ่งหมายช่วงสั้นแล้ว ต่อไปนี้ก็ขอพูดถึงความมุ่งหมายช่วงยาว หรือความมุ่งหมาย

ชนิดปลายทาง ซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุด ได้แก่ ความ
สัมฤทธิ์ผลของการพัฒนา ซึ่งเป็นการสร้างบัณฑิตที่แท้
จริง ความมุ่งหมายสูงสุดในชั้นปลายของกระบวนการ
ที่ว่าเป็นการสร้างบัณฑิตนี้ ได้บอกแล้วข้างต้นว่าเกิด
จากการบรรจบประสานกันขององค์ทั้งสาม องค์ทั้งสาม
คืออะไร ขอทวนอีกครั้งหนึ่ง องค์ทั้งสามนั้น คือ

๑. เข้าถึงความจริงด้วยความรู้ที่เรียกว่า ปัญญา
หมายถึง ฐานะ ฐานะ ฐานะ ฐานะ ฐานะ ฐานะ ฐานะ ฐานะ ฐานะ ฐานะ
ปัจจัยของสิ่งทั้งหลาย หรือรู้สัจธรรมนั่นเอง นี่เป็นองค์
ที่หนึ่ง คือมีปัญญาเป็นพื้นฐานเบื้องต้น

๒. เมื่อรู้แล้วก็ดำเนินชีวิตตามปัญญาที่รู้นั้น ซึ่ง
จะเป็นการดำเนินชีวิตอยู่อย่างถูกต้อง และปฏิบัติต่อสิ่ง
ทั้งหลาย คือปฏิบัติต่อสังคม ต่อธรรมชาติแวดล้อม ต่อ
สิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมา รวมทั้งต่อชีวิตของตนเอง
อย่างถูกต้อง ทำให้ดำรงชีวิตอยู่อย่างไร้ปัญหา หรือแก้
ปัญหาได้ ข้อนี้เรียกสั้น ๆ ว่า ความดีงาม ได้แก่
จริยธรรม

๓. เมื่อดำเนินชีวิตถูกต้อง ปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลาย
ถูกต้องแล้ว ก็เข้าถึงภาวะไร้ปัญหาไร้ทุกข์ที่เรียกว่า
ความสุข เป็นจุดหมายประการที่สาม

องค์สาม อย่างนี้จะต้องมาบรรจบเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เมื่อมันมาบรรจบเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ ภายในตัวบุคคล ก็เรียกว่าเป็นความสัมฤทธิ์ผลของการศึกษา แล้วเราก็เรียกบุคคลนั้นว่าเป็น **บัณฑิต** สร้างบัณฑิตได้สำเร็จ

จุดหมายสูงสุดสามประการ หรือองค์ทั้งสามเท่าที่อธิบายมานี้ยังเป็นการพูดอย่างกว้าง ๆ เกินไป เช่นบอกว่า ปัญญา คือ รู้ความจริง รู้ความเป็นไปของเหตุปัจจัย รู้ความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลาย รู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักแก้ปัญหา รู้จักสร้างสรรค์ รู้จักจัดทำดำเนินการให้สำเร็จ ถึงจะบอกความหมายของปัญญาอย่างนี้ ก็ยังกว้างอยู่ ทำอย่างไรจะลงไปสู่รายละเอียดได้มากกว่านี้ ก็ต้องพิจารณาแยกแยะปัญญานั้นในภาวะที่มันทำหน้าที่เฉพาะด้าน ๆ ปัญญาที่ทำหน้าที่เฉพาะด้าน ๆ นั้น ก็มีชื่อเฉพาะต่าง ๆ กันมากมาย ในที่นี้ อาตมาอยากจะเสนอไว้สักอย่างหนึ่ง

ตัวอย่างปัญญาที่ควรสร้างขึ้นในการศึกษา

สำหรับวงการการศึกษาเล่าเรียนนั้น ปัญญาอย่างหนึ่งที่สำคัญก็คือปัญญาที่เรียกว่า **ปฏิสัมภิทา** แปลว่า ปัญญาแตกฉาน ปัญญาแตกฉานนี้มีคุณค่ามาก

เพราะมันจะสร้างเสริมความสามารถ และประสิทธิภาพ ในการที่จะไปทำงานช่วยเหลือผู้อื่นด้วย ไม่ใช่เป็น ปัญญาที่แก้ไขปัญหาให้ตนเองได้อย่างเดียว ปฏิสัมพันธ์ นี้ มี ๔ ข้อ คือ อัตถปฏิสัมพันธ์ ปัญญาแตกฉานใน อรรถ ธรรมปฏิสัมพันธ์ ปัญญาแตกฉานในธรรม นිරุคติ ปฏิสัมพันธ์ ปัญญาแตกฉานในนิรุกติหรือภาษา และ ปฏิภาณปฏิสัมพันธ์ ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณหรือ ความคิดทั้งการ

ข้อที่หนึ่งกับที่สอง คือ อัตถปฏิสัมพันธ์ กับ ธรรมปฏิสัมพันธ์ ปัญญาแตกฉานในอรรถกับปัญญาแตก ฉานในธรรมนี้ เป็นเรื่องที่ต้องกันอยู่ อาศัยซึ่งกันและกัน จะต้องเข้าใจความหมายของอรรถกับธรรมก่อน อรรถ และธรรม คืออะไร *ธรรม* คือสิ่งที่เป็นหลักเดิม ได้แก่ ตัวเหตุ ตัวกฎเกณฑ์ ตัวหลักการ ตัว concept หรือ ตัวประเด็น ตลอดจนถ้อยคำอะไรต่าง ๆ ส่วน *อรรถ* นั้น ก็คือสิ่งที่ขยายออกไปจากตัวธรรมนั่นเอง เช่น ถ้า ธรรมเป็นเหตุ อรรถก็คือผล ผลคือสิ่งที่สืบเนื่องมาจาก เหตุ อรรถจึงเป็นผล ถ้าธรรมเป็นกฎเกณฑ์ ความเป็น ไปตามกฎเกณฑ์นั้นก็เรียกว่าอรรถ ได้แก่เรื่องราวต่าง ๆ และปรากฏการณ์ที่เป็นผล ถ้าธรรมเป็นหลักการ อรรถ ของมันก็คือความมุ่งหมาย ได้แก่ความมุ่งหมายของ

หลักการนั่นเอง ถ้าธรรมเป็น concept ความหมายของมันก็เป็นอรรถ ถ้าธรรมเป็นตัวประเด็น เนื้อความคำอธิบายที่ขยายออกไปก็เป็นอรรถ ถ้าธรรมเป็นถ้อยคำ ความหมายหรือเนื้อความของถ้อยคำนั้นก็จะเป็นอรรถ สองอย่างนี้เป็นคู่กัน ถ้าเราฟังคนสักคนหนึ่งพูด เขาพูดมากมาย เราจับประเด็นได้ไหม ถ้าจับประเด็นได้นี่คือ อากาการของธัมมปฏิบัติสัมภิตา ปัญญาแตกฉานในตัวธรรม ถ้าเขาพูดคำอะไรมาสักคำ เราเข้าใจความหมายขยายความได้ นั่นคืออากาการของอรรถปฏิบัติสัมภิตา ถ้าเขาพูดมาย่อๆ เป็นประเด็น เราสามารถคิดอธิบายขยายความออกไปได้ นั่นคืออากาการของอรรถปฏิบัติสัมภิตา ปฏิบัติสัมภิตาสองอย่างนั้นคู่กันอยู่อย่างนี้

โลกปัจจุบันนี้เป็นโลกแห่งยุคข่าวสารข้อมูล มีข่าวสารข้อมูลมากมาย คนที่ไม่มีปฏิบัติสัมภิตาอยู่ในโลกนี้จะเกิดโทษมาก ข้อมูลจะเป็นพิษ ถ้าเป็นสื่อมวลชน ก็รายงานข่าวไม่ตรงประเด็น หรือจับความหมายเรื่องราวที่ไปสัมภาษณ์เขามาไม่ได้ ว่าคิดไปไม่ตรงเรื่อง จับประเด็นไม่ถูก หรือจับประเด็นได้แต่อธิบายไม่เป็น ขยายความไม่ถูก หรือแม้แต่คนทั่วไปที่อยู่ด้วยกันในสังคมนี้ เวลาเขาพูดอะไรมา เขาบรรยายอะไรมา จับประเด็นไม่ถูกต้อง นี่ไม่มีธัมมปฏิบัติสัมภิตา หรือว่า

ตัวรู้เรื่องอยู่ มีความเข้าใจในตัวหลัก แต่เอาไปคิด ขยายความไม่ออก อธิบายไม่ได้ ก็ไม่มีอรรถปฏิสัมพันธ์ เรื่องราวความเป็นไปในสังคมนี้ มีข่าวคราวเหตุการณ์ เกิดขึ้น อะไรเป็นตัวประเด็น อะไรเป็นตัวปัญหา ต้อง จับให้ได้ในโลกยุคข่าวสารข้อมูลนี้ ถ้าไม่มีปฏิสัมพันธ์นี้ แล้ว จะยุ่งยากมาก ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ จะเกิดโทษ ต่อมนุษย์ แต่ถ้ามีปฏิสัมพันธ์นี้ ข้อมูลเหล่านั้นจะกลับ เป็นคุณ เป็นประโยชน์ ช่วยในการแก้ปัญหา ทำให้ สามารถดำเนินชีวิตที่ดี เพราะฉะนั้น จะต้องมีการมี ธรรมปฏิสัมพันธ์ คือ ความแตกฉาน เข้าใจในตัวเหตุ ใน หลักการ ในกฎเกณฑ์ ในตัว concept ในตัวประเด็น แล้วก็อรรถปฏิสัมพันธ์ ที่จะเข้าใจปรากฏการณ์ที่เป็น ผล ความเป็นไปตามกฎเกณฑ์ ความหมายของสิ่งทั้งหลาย ความมุ่งหมายของหลักการต่าง ๆ ตลอดจน สามารถคิดอธิบายขยายความอะไรต่าง ๆ ออกไป

ข้อที่สาม นิรุกติปฏิสัมพันธ์ ปัญญาแตกฉานใน นิรุกติ หรือภาษา คือความสามารถในการใช้ภาษา สื่อความหมายถ่ายทอดแสดงอรรถแสดงธรรมที่ว่ามาเมื่อ ก็ บางคนรู้ธรรมรู้ธรรมแต่ใช้ภาษาไม่เป็น ไม่สามารถ บรรยายสื่อสารกับคนอื่น พูดให้เขาเข้าใจไม่ได้ มี

ความต้องการอย่างไร พุคไม่ชัดเจน ไม่ตรงเรื่อง ทำให้เขาเข้าใจความต้องการของตนไม่ได้ เรียกว่าขาด นิรุติปฏิบัติสัมภิตา นิรุติปฏิบัติสัมภิตานี้ ก็มีความจำเป็นมากในวงการศึกษาศึกษา โดยเฉพาะในยุคของความเจริญแห่งข่าวสารข้อมูลนี้ ถ้าใช้ภาษาเป็นก็จะถ่ายทอดความคิดเห็นทัศนะ ความต้องการของเราให้เขาเข้าใจได้ ทำให้เขามองเห็นชัดเจน ตลอดจนสามารถพูดจาเขียนบรรยายโน้มน้าวใจคนให้เห็นตาม รู้สึกตาม เช่น ทำให้ซาบซึ่งอ่อนโยน ผ่องใส เบิกบาน เป็นต้น ปฏิบัติสัมภิตานี้จึงมีความสำคัญยิ่งในการที่จะให้การศึกษาแก่ผู้อื่น โดยเฉพาะสำหรับผู้ที่เป็นครู

ข้อที่สี่ ปฏิภาณปฏิบัติสัมภิตา ปัญญาแตกฉานในความคิดทันการ หรือปัญญาในเชิงปฏิบัติคือการที่สามารถเอาความรู้ที่ตนมีอยู่แล้วต่างเรื่องต่างแง่ต่างด้านมาเชื่อมโยงกัน ประชุมแต่งสร้างเป็นความรู้ใหม่ เป็นความคิดใหม่ที่ใช้แก้ปัญหา ใช้ปฏิบัติการทำงานสร้างสรรค์อะไรต่าง ๆ ให้สำเร็จได้ ฉับไวทันการ ถ้าเรามีความรู้อยู่ แต่เอาออกมาใช้ไม่ได้ เอามาทำให้เหมาะสมกับสถานการณ์หรือเหตุการณ์นั้น ๆ ไม่ได้แก้ปัญหาไม่ได้ มันก็ไม่เกิดประโยชน์เท่าที่ควร เพราะฉะนั้นจะต้องมีปฏิภาณปฏิบัติสัมภิตา เป็นปัญญาเชิงปฏิบัติ

การใช้ทำงานนั้น ๆ ให้สำเร็จ แก้ปัญหาให้ลุ่่วงไป
ได้ด้วย

ทั้งหมดนี้รวมเป็นปฏิสัมพันธ์ ๔ ประการ ซึ่ง
ท่านกล่าวว่ามีในพระอรหันต์ที่เป็นชั้นยอดทั่วไป อย่าง
ที่กล่าวว่าบรรลุมรรคผลพร้อมทั้งปฏิสัมพันธ์ทั้งหลาย ปฏิ
สัมพันธ์นี้เป็นปัญญาหมวดหนึ่ง คือเป็นชื่อของปัญญาที่
ทำหน้าที่เฉพาะด้านเฉพาะทาง นำมาพูดไว้ในที่นี้
เพื่อเป็นตัวอย่างให้เห็นว่า การที่จะสร้างปัญญาขึ้นนั้น
ควรจะเป็นปัญญาอย่างไร นี่เป็นปัญญาหมวดหนึ่งที่
ขอเสนอ

จุดหมายระดับต่าง ๆ ของชีวิต

อนึ่ง จุดหมายของจริยธรรม ท่านก็เรียกว่า
อรรถ เหมือนกัน เพราะอรรถแปลว่า ความมุ่งหมาย
หรือความหมาย หรือจุดหมาย หรือจุดประสงค์นั่นเอง
การดำเนินชีวิตที่ดีงาม คือจริยธรรม ก็วัดด้วยความ
สำเร็จในการบรรลุอรรถ อรรถนี้แบ่งได้เป็น ๓ ประ
การ คือ

๑. **ทิฏฐัมมิกัตถะ** แปลว่า ประโยชน์ หรือ
ความมุ่งหมาย หรือจุดประสงค์ที่เป็นปัจจุบัน หรือจุด

มุ่งหมายที่มองเห็นได้ เช่น การมีทรัพย์สินเงินทอง ฟุ้ง
 ตัวได้ มีฐานะ มีเกียรติ มีชื่อเสียง ได้รับความนิยมใน
 สังคม มีครอบครัวที่ดีงาม อะไรต่าง ๆ ทำนองนี้ นับ
 ว่าเป็นจุดหมายของชีวิตในขั้นต้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็น
 รูปธรรม มองเห็นได้ง่าย หรือเห็น ๆ กันอยู่ ถ้าพูด
 ตามภาษาปัจจุบันก็เรียกว่า การพึงตนเองได้ในทางสัง
 คม ในทางเศรษฐกิจ ตลอดจนแม้แต่ในทางการเมือง
 ทัศนคติที่มีลักษณะนี้เป็นเป้าหมายเบื้องต้น ซึ่งจริยธรรม
 จะต้องทำให้สัมฤทธิ์

๒. สัมปรายิกัตถะ แปลว่า ประโยชน์ที่เหนือขึ้นไป
 ไป ประโยชน์ที่เลยออกไป หรือลึกซึ้งกว่านั้น ประ
 โยชน์ที่ล้ำเลยออกไป นี่ก็คือการมีความมั่นใจในคุณค่า
 แห่งชีวิตของตนเองว่า เรามีความประพฤติดีงาม เรามี
 ความดีงาม เราได้ทำสิ่งที่ดีงาม ได้ใช้ชีวิตให้เป็น
 ประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ มีปัญญาเข้าใจสิ่งทั้งหลายที่
 จะดำเนินชีวิตให้ถูกต้องได้ สัมปรายิกัตถะนี้เป็นเรื่อง
 ของชีวิตด้านใน ซึ่งเมื่อมีแล้ว นอกจากทำให้เกิดสุข
 ภายในแล้วก็เป็นหลักประกัน ชีวิตในโลกหน้า คนที่มี
 คุณธรรมเข้าถึงจุดหมายนี้แล้ว ก็มั่นใจตนเองได้ ไม่
 ต้องกลัวปรโลก ไม่ต้องกลัวโลกหน้า เรียกว่า มีความ
 มั่นใจในคุณค่าแห่งชีวิตของตน

๓. *ปรมัตถะ* ประโยชน์สูงสุด คือ ความมีจิตใจที่เป็นอิสระหลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์ รู้แจ้งความจริงของสิ่งทั้งหลาย จนผ่านพ้นความยึดติดถือมั่นในสิ่งทั้งหลาย ทำจิตใจให้ปลอดโปร่งผ่องใสเบิกบานได้ไว้ทุกข์ ซึ่งเป็นที่บรรจบครั้งสุดท้ายของปัญญา จริยธรรม และความสุข

อรรถ ๓ ประการนี้ใช้เป็นเครื่องมือวัดความสัมฤทธิ์ผลของการศึกษา แบ่งออกไปได้เป็น ๒ แนว เรียกว่า แนวราบ กับแนวตั้ง ที่พูดมาเมื่อก็เป็นแนวตั้ง คือ ทิฏฐิธัมมิกัตถะ สัมปรายิกัตถะ ปรมัตถะ สูงขึ้นไปเป็นขั้นๆ ส่วนในแนวราบก็แบ่งเป็นประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย ซึ่งก็คือประโยชน์ทั้งสามข้อในแนวตั้งที่ว่ามาแล้วนั่นเอง ซึ่งจะต้องพยายามทำให้เกิดขึ้น ทั้งแก่ตนเอง แก่ผู้อื่น และแก่สังคมร่วมกัน เรียกว่า อัตตัตถะ ประโยชน์ตน ปรัตถะ ประโยชน์ผู้อื่น และอุภยัตถะ ประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย อันนี้ก็เครื่องมือวัดความสัมฤทธิ์ผลของการศึกษา

อาตมาคิดว่าได้พูดมาก็เลยเวลาแล้ว เพราะฉะนั้น ตอนนี้ก็คิดว่าจะต้องสรุป เป็นอันว่า ความมุ่งหมายของวิชาพื้นฐานทั่วไปนี้ เมื่อว่าในระยะยาว จุด

หมายสูงสุดก็คือ การสร้างบัณฑิต คือ มนุษย์ที่มีการ
 บรรจบประสานกัน ขององค์ทั้งสามแห่งการมีชีวิตที่ดี
 งาม คือ มีปัญญา รู้ความจริง มีการดำเนินชีวิตและ
 ปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้อง ที่เรียกว่าความดีงาม
 หรือคุณธรรมและจริยธรรม และการแก้ปัญหาได้สำเร็จ
 เข้าถึงภาวะไร้ทุกข์ หรือมีความสุขนั่นเอง สามอย่างนี้
 เป็นจุดหมายสูงสุด แต่ในระหว่างนั้น ก็มีจุดหมายใน
 ท่ามกลาง คือการเป็นนักศึกษาที่ดี เป็นนักเรียนที่ดี
 ที่มีองค์ประกอบ ๗ ประการ ดังที่ได้กล่าวมา ซึ่งทำ
 ให้เป็นผู้พร้อมและมีท่าทีที่ถูกต้องต่อการศึกษาล่าเรียน
 และในการที่จะพัฒนาตนต่อไป เมื่อทำได้แบบนี้แล้วก็
 เป็นอันว่าเรากำลังสร้างนักเรียน นักศึกษาที่ดี ซึ่งจะนำ
 ไปสู่การสร้างบัณฑิตต่อไป

การที่จะ สอนวิชาพื้นฐานทั่วไปให้ได้ผลอย่างนี้
 ก็จะไม่ค่อยง่ายนัก เพราะเป็นเนื้อตัวแท้ ๆ ของการ
 ศึกษา ในที่นี้ จะขอสรุปโดยหันเข้ามาหาผู้สอน
 ขอสรุปง่าย ๆ ว่า การสอนวิชาพื้นฐานให้ได้ผลตาม
 วัตถุประสงค์นี้ไม่ใช่สิ่งที่ทำได้ง่าย อาจพูดเชิงเปรียบ
 เทียบว่า จะสอนวิชาเฉพาะหรือวิชาชีพ ให้ใช้ผู้เชี่ยวชาญ
 แต่จะสอนวิชาพื้นฐานต้องใช้นักปราชญ์ ขอย้ำอีกทีว่า จะ
 สอนวิชาเฉพาะและวิชาชีพให้ใช้ผู้เชี่ยวชาญ เพราะ

วิชาชีพและวิชาเฉพาะเป็นการสร้างเครื่องมือ หรือ อุปกรณ์ เป็นเรื่องของผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ซึ่งเก่งในทางนั้น ๆ จะมาสอน แต่จะสอนวิชาพื้นฐานต้องใช้ นักปราชญ์ เพราะเป็นการสร้างความเป็นมนุษย์ที่ สมบูรณ์ สร้างความเป็นนักศึกษาที่ดี และสร้างความเป็นบัณฑิตที่แท้

ขอสรุปด้วยคำพูดที่กล่าวมาเมื่อกี้ และขอตั้งจิต ตั้งใจเป็นกัลยาณจันตะ อารธนาคุณพระอภิบาล ทุกท่าน ที่ได้มาร่วมกัน ด้วยกุศลเจตนาในการประชุม ปฏิบัติการนี้ ขอจงได้มีกำลังกาย กำลังใจ กำลังปัญญา ในการที่จะดำเนินงานให้สัมฤทธิ์ผลตามความมุ่งหมาย อันจะเป็นประโยชน์แก่อกุลแก่วงการการศึกษา และประโยชน์สุขของสังคมสืบไปตลอดกาลนาน